

Björn-Olav Dozo en Michel Lacroix Dineren onder vrienden (en rivalen)

Litteraire prijzen, netwerken en consecratie-strategieën

1. Inleiding

Heeft u zich wel eens afgevraagd waarom een eerlijk burger die geen beroeps-criticus is, jurylid wordt van een literaire prijs? Dat is immers een onbezoldigde functie waarvoor men een groot aantal boeken moet lezen.'

In dit citaat stelt de Franse schrijver Jacques Brenner (1922-2001), voormalig jurylid van de *Prix Renaudot* – een belangrijke, in 1926 ingestelde Franse literaire prijs ter aanmoediging van jong talent – met gespeelde naïviteit de kwestie aan de orde waar dit artikel over gaat. In wat volgt willen we met name het functioneren onderzoeken van de institutionele consecratie, en dat aan de hand van een van de belangrijkste consecrerende instanties: literaire prijzen. Ons interesseert daarbij niet zozeer de geschiedenis van literaire prijzen, de representaties die ermee verbonden zijn of de geloofs- en legitimatie-effecten die ze produceren. Onze aandacht gaat vooral uit naar het sociale en interactionele functioneren van de juryleden van die prijzen. Consecratiemechanismen mobiliseren binnen de literaire institutie een nog steeds toenemend aantal actoren, en er zijn ook grote belangen mee gemoeid. In het licht van die vaststelling proberen we twee vragen te beantwoorden: wie zit er in de jury van literaire prijzen, en hoe komt hij/zij daar terecht?

Reeds het vroegste literatuursociologisch onderzoek wijst op het belang van prijzen in de literaire consecratie. Zo wijst Jacques Dubois in *L'Institution de la littérature*² op het dubbele selectieproces waar deze 'gespecialiseerde jurisdicties' voor zorgen, 'door jaarlijks een of meer prijzen toe te kennen, en vervolgens door geconsacreerde schrijvers te coöpteren als jurylid' (p. 97). Sindsdien schenkt elk onderzoek naar een bepaald aspect van het literaire veld of naar het traject van een actor aandacht aan de samenstelling van de voornaamste consecratie-instanties én aan de literaire werken die ze onderscheiden.

Toch is er nog maar weinig onderzoek verricht over jury's, over de interne geschiedenis van deze microgemeenschappen en over het parcours van de juryleden. Ook de literatuurgeschiedschrijving besteedt maar weinig aandacht aan literaire prijzen, op een enkele gevalstudie na.

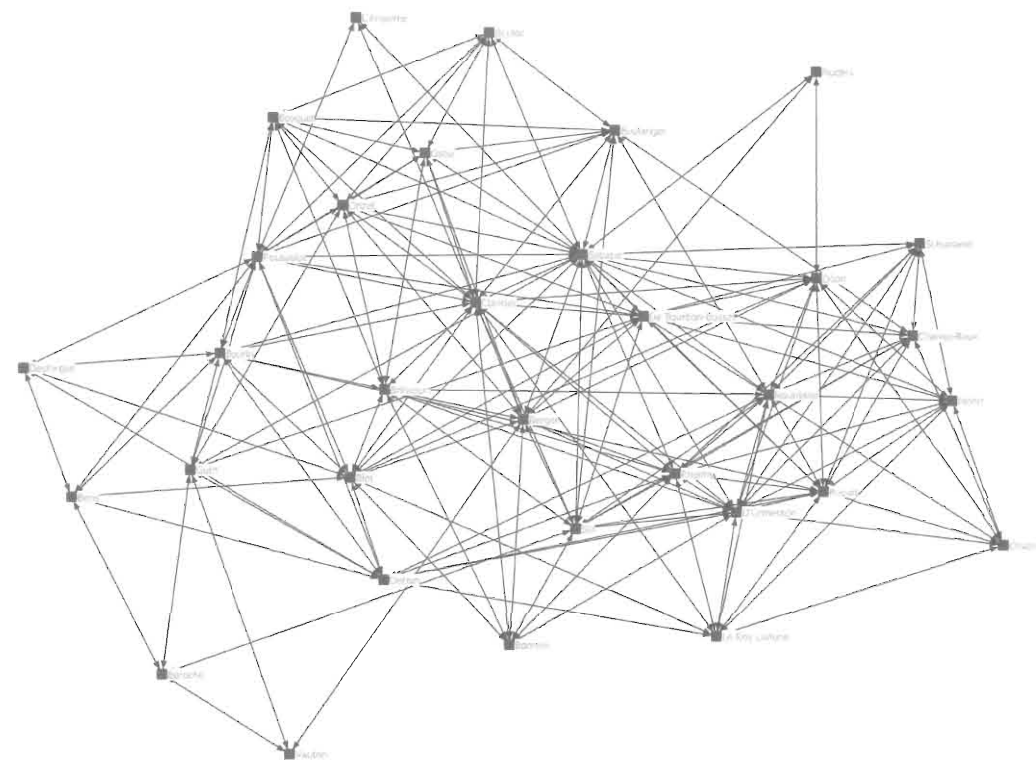
Er is in dit domein dus nog veel werk te doen. Enkele vaststellingen:

1) Behalve over de twee belangrijkste prijzen, de *Goncourt* (sinds 1903 jaarlijks uitgereikt door de *Académie Goncourt*) en de *Femina* (één jaar later ontstaan als tegenhanger van de *Goncourt*, met een jury die uitsluitend uit vrouwen bestaat) is er haast niets bekend over de literaire prijzen in Frankrijk, en dat terwijl hun aantal in 2000 toch het duizelingwekkende cijfer van 1322 had bereikt.³ Een eeuw voordien waren er maar twee: de prijs van de *Académie française*, en die van de *Société des Gens de Lettres*. Op grond van welke principes werden al deze prijzen gesticht? Welke auteurs, genres en stromingen hebben ze bekroond? Hoe worden ze gefinancierd? Om het complexe raderwerk van de Franse literaire consecratie te bestuderen kan men zich niet beperken tot vier of vijf 'grote' prijzen.

2) Er is nog minder bekend over de algemene structuur van het 'uitgestrekte anarchistische netwerk' (Dubois) van consecratie-instanties, terwijl literaire prijzen toch moeten worden bestudeerd binnen het ruime netwerk van relaties waarin ze zijn ingebed. Niet alleen ontstaan prijzen in een context van differentiatie en imitatie, ze voeren ook in alle opzichten een onderlinge strijd, die gaat over de gehanteerde criteria, de receptie in de pers van hun oordeel, de benoeming van juryleden, de selectie van kandidaten en het moment waarop de bekroning wordt aangekondigd (zo hebben de *Femina* en de *Goncourt* meer dan eens geprobeerd elkaar de primeur van het grote prijzenseizoen af te snoepen).

3) Vergeleken met het onderzoek naar de relatie tussen symbolisch en economisch kapitaal of naar de rol van literaire prijzen in de toenemende mediatisering van het literaire leven, is er maar weinig concreet onderzoek verricht naar het coöptatieproces en naar kwesties als 'compromittering' of 'belangenvermenging'. In feite beschikken we over weinig meer dan een stroom van aantijgingen, verdachtmakingen en geruchten over manipulaties door uitgevers, juryleden en auteurs, die in de loop van de 20e eeuw aanleiding gaf tot een heus subgenre van journalistieke werken, dagboeken en satires, met het *Journal* van Jacques Brenner, een voormalig jurylid van de Renaudot, als meest recente voorbeeld. In 2006 verscheen (vóór de vier andere delen) het vijfde deel van Brenners dagboek, met de veelzeggende ondertitel: *La Cuisine des prix*.

In dit artikel willen we de coöptatie, het sociaal kapitaal en het parcours van de juryleden onderzoeken met het oog op het formuleren van een ruimere vraagstelling. We baseren ons daarbij op de *Guide des prix littéraires*, het vierjaarlijks overzichtswerk van Bertrand Labès dat sinds 1992 een groot aantal jury's en juryleden inventariseert. Onze interesse gaat onder meer uit naar de rol van de zogenaamde 'superjuryleden', dat wil zeggen de juryleden die terzelfder tijd in vijf of meer jury's zetelen, en meer in het bijzonder naar de netwerken van relaties tussen juryleden die ontstaan als gevolg van hun lidmaatschap van meerdere jury's. Het resultaat van deze aanpak, dat we verderop zullen proberen te interpreteren, kan grafisch als volgt worden voorgesteld:

Figuur 1 - Het netwerk van superjuryleden in 1992

Ons onderzoek, dat netwerkanalyse en veldtheorie met elkaar combineert, gaat uit van het idee dat er in het literaire veld concrete vormen van interactie plaatsvinden die niet gereduceerd kunnen worden tot abstracte relaties tussen posities. Een van onze hypothesen daarbij is dat, nu de logica van groepen en avant-gardes afbrokkelt, de verschillende vormen van samenwerking tussen auteurs vanuit een nieuw perspectief dient te worden bestudeerd. Onze invalshoek verschilt echter van die van Bernard Pivot, die literaire prijzen als de enige factor van sociabiliteit in het literaire veld beschouwt:

Het literaire leven is tam geworden: er zijn geen clans, geen scholen en geen cocktailparty's meer. Schaf de literaire prijzen af en de Republiek der Letteren wordt helemáál een saaie bedoening.⁴

Ook al spelen sociale eigenschappen wel degelijk een belangrijke rol, feiten die op hooguit een tiental actoren betrekking hebben mogen niet te snel of eenzijdig voor macrosociologische factoren worden aangezien. In het onderzoek naar het functioneren van het 'literaire prijzensysteem' moet ook rekening worden gehouden met andere factoren, en vooral met de daadwerkelijke relaties tussen actoren.

2. Prijzen, coöptatie en sociaal kapitaal

2.1. Coöptatie en sociabiliteit

In dit onderzoek staan de volgende vragen centraal: hoe wordt men jurylid van een literaire prijs – en in het bijzonder: van een *belangrijke* literaire prijs? En in welke mate kan sociaal kapitaal een verklaring bieden voor het parcours van juryleden, zowel vóór als na hun opname in een jury?

Om een antwoord te geven op deze vragen moeten we een onderscheid maken tussen opname in een jury en opname in kwantitatief grotere 'korpsen', zoals Bourdieu en Passeron die bestudeerd hebben in hun werk over 'de School'⁵. In beide gevallen is er sprake van een selectie, die een onderscheid aanbrengt tussen de zeldzame uitverko- renen en de grote massa die naar uitverkiezing streeft. In het geval van een jury gaat het echter om meer dan alleen de consecratie van een toekomstige consecrator. Jury's dwingen hun leden immers tot een minimale vorm van sociabiliteit, naar het model van het traditionele souper van de *Académie Goncourt* in het restaurant Drouant, nabij de Parijse Opera, waar de jury sinds 1914 een vaste 'salon' heeft.

Een jurylid uitkiezen is met andere woorden op zoek gaan naar een collega met wie men regelmatig, op basis van directe onderhan- delingen tussen gelijken, zal moeten discussiëren over een bekroning. Deze collega wordt bovendien vaak een gesprekspartner voor vele jaren, aangezien juryleden in het Franse literaire veld voor het leven worden verkozen (anders dan in het Angelsaksische model, waar de jury's van jaar tot jaar verschillen). In 1992 zaten acht van de tien leden van de *Goncourt* al meer dan vijftien jaar in de jury. En op dit moment telt de

Goncourt-jury zes leden met een staat van dienst van meer dan 25 jaar. De *Femina*-jury houdt vijf officiële vergaderingen per jaar. De *Goncourt* heeft zijn maandelijkse soupers. Daarbij komen nog de statutaire, insti- tutionele en multilaterale bijeenkomsten, en een groot aantal informele contacten. Meteen is duidelijk hoe belangrijk de relaties zijn die voort- vloeien uit het lidmaatschap van een jury.

De volgende passage uit een interview met Michel Tournier in *L'Humanité* laat dit goed zien:

Gaat u graag naar de maandelijkse soupers van de Goncourt?

Schrijven is een eenzaam beroep. Ik doe er vijf jaar over om een boek te schrijven. Vijf jaar lang hetzelfde manuscript, helemaal alleen op het platteland, dat is een hele tijd. Dat valt niet altijd mee. Het is dan soms erg prettig om weer onder vrienden te komen. Vroeger had je literaire cafés, maar die zijn er nog nauwelijks, denk ik. Wat blijft er dan nog over? De *Académie française*, maar daar zal ik nooit deel van uitmaken. En de *Académie Goncourt*. Dat zijn mijn *copains*, heel letterlijk zelfs: 'co-pain', mensen met wie je samen gaat eten.

Voelt u zich daar goed?

Ja hoor, het gaat er erg ongedwongen toe, met alles wat daarbij hoort: hoog oplopende discussies, deuren die worden dichtgegooid, mensen die ontslag nemen...⁶

Het coöptatiemechanisme dat kenmerkend is voor jury's, schept dus een soort van institutionele sociabiliteit – een permanente en sterk geformaliseerde microsamenleving, waarvan de werking uitsluitend gebaseerd is op de onderhandeling tussen (min of meer) gelijken (bij staking van stemmen heeft de voorzitter in sommige gevallen recht op de doorslaggevende stem). De enige verplichting waaraan de juryleden onderworpen zijn, is dat ze elk jaar samen één of meerdere prijswin- naars moeten aanwijzen.

Bovendien 'produceren' de *Goncourt*-jury en de meeste andere jury's helemaal niets, zelfs geen teksten over consecratie of receptie, en dit in tegenstelling tot de *Académie française*. De *Goncourt* moet enkel prijswinnaars aanwijzen en overleden of uittredende juryleden vervan-

gen. De enige taak van de juryleden is dus te zorgen voor het circuleren van symbolisch kapitaal. Daarbij gaat het enerzijds om symbolisch kapitaal dat *door* de jury (aan prijswinnaars, maar ook aan nieuwe juryleden) wordt toegekend, maar anderzijds ook om symbolisch kapitaal dat (door het publiek) *aan* de jury en aan haar keuzes wordt toegekend. Dat brengt ons bij de vraag naar de productie van *geloof* - een kwestie die door Bourdieu uitgebreid is behandeld.⁷ Uiteraard heeft het winnen van een prijs economische gevolgen voor de auteurs (ook dat is iets wat nader bestudeerd dient te worden). Structureel gesproken is de functie van juryleden in het literaire veld echter vergelijkbaar met die van een raad van bestuur in een privébedrijf. De jury is een RvB die een collectief symbolisch kapitaal 'beheert' - dat van de prijs - waarvan de waarde gelieerd is aan de erelijst en het symbolisch kapitaal van de individuele juryleden, en aan de plaats van de prijs binnen het hele prijzensysteem. De analogie tussen een RvB en een jury kan trouwens nog verder worden doorgetrokken. Zo zijn er in beide gevallen '*interlocking directories*', raden van bestuur met gemeenschappelijke leden (denk bijvoorbeeld aan Eric Schmidt, directeur van Google én lid van de raad van bestuur van Apple - dat beide bedrijven hun strategieën op elkaar afstemmen is dan ook niet zo vreemd). Het onderzoek van sociale netwerken kanalen naar dit belangrijke sociaal-economische fenomeen, kan, *mutatis mutandis*, ook licht werpen op de distributie van juryleden over jury's. Maar hoe wordt een actor nu precies beheerder van dit symbolisch kapitaal? Hij moet zelf over enig kapitaal beschikken (hier komen we later nog op terug), maar dat is op zichzelf niet genoeg. Het is vooral belangrijk om over een soort kapitaal te beschikken dat typerend is voor zulke sleutelfiguren in het literaire leven. Dit kapitaal noemen we voorshands en in het algemeen 'sociaal kapitaal'.

2.2. Jury's en sociaal kapitaal

Binnen het sociale functioneren van jury's speelt het sociaal kapitaal van de juryleden een belangrijke rol, en dit zowel vóór als na hun toetreding tot een jury.

Twee voorbeelden uit Brenners dagboek illustreren deze stelling. Het eerste voorbeeld heeft betrekking op Brenners opname in de jury van de *Renaudot*. Tussen de eerste vermelding van zijn mogelijke toetreding op 24 augustus 1980 en zijn uiteindelijke uitverkiezing in april 1986 komt het onderwerp maar liefst 29 keer ter sprake. Twaalf maal wordt daarbij verwezen naar gesprekken met Yves Berger, literair directeur bij Grasset (én zijn superieur, aangezien Brenner in deze tijd lector is bij deze uitgeverij). In negen gevallen gaat het over gesprekken met juryleden van de *Renaudot*. Bijna zes jaar lang schat Brenner op geregelde basis zijn kansen in om verkozen te raken en onderzoekt hij met het oog daarop welke juryleden hem steunen. Sociaal kapitaal speelt in dit proces een cruciale rol. Daarbij gaat het niet alleen om directe steun en nuttige relaties ('hoeveel vrienden of bondgenoten heeft actor X in jury Y?'), maar ook en vooral om toegang tot informatie en om indirecte relaties. De auteur probeert het gewicht van zijn directe achterban in te schatten, de houding te peilen van juryleden met wie hij geen rechtstreeks contact heeft en na te gaan wie hij al dan niet kan beïnvloeden. Cruciaal is niet andere woorden het verwerven van de nodige informatie, en tussenpersonen zijn daarvoor vaak van essentieel belang. Met het oog op zijn 'kiescampagne' bij de *Renaudot* is Brenner dan ook aanwezig op allerlei etentjes en legt hij tal van contacten in het circuit van de bladen en de uitgevers. Zijn gesprekspartners daarbij zijn zowel actoren die hem kunnen steunen bij zijn uitverkiezing voor de *Renaudot* als rivalen - bij uitgevers, dagbladen, andere prijzen, etc., dan wel meer algemeen in de strijd binnen het literaire veld voor het verwerven van verschillende soorten kapitaal.

Het tweede voorbeeld heeft betrekking op de keuze van de prijswinnaars. Alles wijst er op dat Brenner als jurylid 'zwaar weegt', bij zijn medejuryleden maar ook bij andere actoren uit het literaire veld. Zo zegt José Cabanis, een ander jurylid van de *Renaudot*, tegen Brenner na diens uitverkiezing: 'je beschikt over twee stemmen' (anders gezegd: 'ik volg jouw oordeel'). Ook van Berger krijgt Brenner te horen dat hij over veel gezag beschikt bij zijn collega's. Symptomatisch is ook dat drie verschillende uitgevers hem op één en dezelfde dag de respectievelijke namen van hun potentiële prijswinnaar voorleggen, net zoals de mededeling dat de kandidaten die op de *shortlist* staan hem haast elke

dag opbellen. Het verschil tussen een jurylid dat telkens in de minderheid wordt gesteld en een succesvol jurylid is, kortom: sociaal kapitaal.

De consecratie *van* een jurylid en de consecratie *door* een jurylid zijn met andere woorden allebei 'collectief bezit'. In beide gevallen gaat het om 'sociaal kapitaal' in de eigenlijke betekenis: kapitaal dat verspreid is over verschillende actoren. Anders dan uitgevers, critici of schrijvers van voorwoorden zijn juryleden 'consacrerende actoren' in de tweede graad: hun macht om te consacreren is niet persoonlijk maar gedeeld, en hangt samen met de wisselende machtsverhoudingen binnen een jury. Dat is ook de reden waarom het symbolisch kapitaal dat een jurylid in omloop kan brengen, onlosmakelijk verbonden is met zijn sociaal kapitaal.

In wat volgt gaan we nader in op deze wisselwerking, en schetsen we het ideaaltypische parcours van een 'superjurylid', dat wil zeggen een actor die in de jury van meerdere belangrijke literatuurprijzen zetelt.

2.3. De voorgeschiedenis van een jurylid

Aangezien er nog niet veel onderzoek is verricht naar superjuryleden, kunnen we niet in detail aangeven hoe hun voorgeschiedenis er uitziet. Toch kunnen we op een aantal essentiële elementen wijzen. De eerste twee hebben betrekking op het hele parcours van deze juryleden, de laatste drie op specifieke stadia ervan.

1) Juryleden behoren tot de literaire actoren die de dynamiek van het literaire leven onderhouden⁸: een belangrijk deel van hun 'werk' bestaat immers in het creëren en onderhouden van relaties met andere leden van het literaire veld. Potentiële juryleden moeten met andere woorden altijd in enige mate deelnemen aan de 'mondaine' kant van het literaire leven, en dit zowel voor als na hun opname in een jury. Figuren als Céline of Houellebecq willen en kunnen geen jurylid worden: de houding van de solitaire schrijver is onverenigbaar met het traject dat naar opname in een jury leidt.

2) Voorts spelen potentiële juryleden vaak een prominente rol in het receptieproces. Hun opname in een jury is dan in zekere zin een

erkenning van hun eerdere oordelen over literatuur – met andere woorden: een legitimatie van hun eerdere rol in het receptieproces. Er zijn uitzonderingen, maar doorgaans wordt men pas jurylid als men eerst als criticus actief is geweest (in tijdschriften, bladen, op de radio of op televisie) of erkenning heeft verworven binnen de wereld van de uitgeverij (in een leescomité, als redacteur van een reeks, als lector of corrector van manuscripten,...).

Opvallend veel superjuryleden waren op een bepaald moment in hun loopbaan journalist, wat een nauw verband suggereert tussen literaire prijzen en de media, met alles wat daarbij hoort aan mediatisering van de literatuur. Het belang van sociale relaties en de journalistiek in de voorgeschiedenis van deze juryleden heeft nogal wat implicaties voor de verhouding tussen sociaal en symbolisch kapitaal. Zo blijkt bij iemand met een al te 'mondaine' carrière het symbolisch kapitaal vaak te devalueren. Voorts berust het symbolisch kapitaal van de criticus – en meer bepaald zijn gezag of reputatie binnen het literaire veld – op teksten en uitspraken (en dus niet uitsluitend op sociaal kapitaal: de criticus moet kritieken kunnen schrijven!), en meer bepaald op de 'kwaliteit' van de oordelen die hij uitbrengt. Een criticus die erkend wil worden, moet dan ook schipperen tussen inschikkelijkheid (om symbolisch kapitaal op te bouwen of te behouden) en strengheid / eerlijkheid (die al dan niet permanent kunnen kwetsen). We verwijzen in dit verband naar een ander voorbeeld uit Brenners voorgeschiedenis. Het feit dat hij in de *Tableau de la littérature française*⁹ (1982) een hoofdstuk wijdde aan 'La comédie des Goncourt', deed zijn kansen om in dit doorluchtige gezelschap opgenomen te raken allicht aanzienlijk slinken. Brenners boek werd trouwens door verschillende uitgevers geweigerd, en dat volgens hem omdat het een aantal 'critici en juryleden'¹⁰ tegen de haren instreek.

Naast de factoren die betrekking hebben op de hele carrière van de juryleden, zijn er ook factoren die verband houden met bepaalde momenten van die carrière en de opname in een belangrijke jury vergemakkelijken.

1) Zo is het bezit van goede relaties met ten minste een van de juryleden cruciaal. Vaak moet een jurylid zelfs door een 'peter' worden voorge-

dragen. Bovendien doen allerlei tussenpersonen tijdens de manoeuvres voorafgaand aan de opname in een jury subtiële pogingen om duidelijk te maken wat voor een belangrijke rol ze daarin wel hebben gespeeld, om zich zo van de erkentelijkheid van het toekomstige jurylid te verzekeren. Een voorbeeld daarvan vinden we opnieuw bij Brenner. In de jaren 1980-1982 was Brenners belangrijkste bondgenoot Roger Vrigny, een oude vriend, die echter wel redacteur was bij Seuil (en dus bij een concurrent van Grasset, waar Brenner werkte). De steun van Alain Bosquet, daarentegen, bleef onzeker tot het moment van de verkiezing, ook al publiceerde Bosquet bij Grasset. Dit weerhield Bosquet er echter niet van om Brenner en Jérôme Garcin, een andere Grasset-kandidaat, in januari 1986 bij hem thuis uit te nodigen om, zo stelt Brenner 'er ons vervolgens aan te kunnen herinneren dat hij ertoe heeft bijgedragen dat wij in de Renaudot werden opgenomen'.

2) Misschien nog belangrijker dan de contacten met juryleden zijn de relaties met tussenpersonen. Via hen kan onder meer op subtiële wijze druk worden uitgeoefend en bijkomende informatie verkregen. Deze factor is vaak gelieerd aan de steun van een uitgever – in het geval van Brenner is dat Yves Berger. Die werkte niet alleen voor Grasset, maar was in de jaren 1980 ook lid van meerdere jury's (in 1992 maar liefst tien, die afhingen van acht verschillende instituties) en stond bekend als de man die nogal wat literaire prijzen 'regelde'. Vooral dat laatste punt verdient nadere beschouwing. We komen er dan ook nog op terug.

3) Om als jurylid in aanmerking te komen heeft men een minimaal symbolisch kapitaal nodig. Belangrijk daarbij is vooral dat men zelf belangrijke prijzen gewonnen heeft. De meeste juryleden van de grote prijzen hebben meestal zelf een grote prijs gekregen, en daarnaast nog heel wat andere prijzen.¹¹ De overdracht van symbolisch kapitaal blijkt ook hier een, om zo te zeggen, cyclisch gebeuren: men wordt in het Franse literaire veld pas een belangrijke consecrator als men eerst zelf geconsacreerd is, en dat als het even kan bij herhaling.

Zo tekent zich een ideaaltypische voorgeschiedenis af die, op basis van de voorlopige gegevens waarover we beschikken, als volgt kan worden samengevat: eerst krijgt men kleinere prijzen, en daarna een grote; eerst wordt men jurylid van een aantal kleinere prijzen, daarna bereikt men de top van het 'systeem' en wordt men jurylid van een grote prijs.

Laten we nu wat meer in detail naar die voorgeschiedenis kijken, aan de hand van de trajecten van Alain Bosquet en Didier Decoin. Bosquet (° 1919) kreeg in de eerste jaren van zijn carrière in Frankrijk¹² enkele kleinere maar niet onbelangrijke prijzen (de *Guillaume Apollinaire* in 1951, de *Sainte-Beuve* in 1957, de *Max Jacob* in 1959). In 1962 sleepte hij dan een aantal kleinere prijzen in de wacht die door belangrijke instellingen worden uitgereikt (de *Femina* voor poëzie en de *Briquette-Gonin* van de *Académie française*). In 1965 won Bosquet de *Prix Interallié*, en in 1967 en in 1978 de *Grand Prix* van de *Académie française* voor respectievelijk poëzie en de roman. In deze periode werd Bosquet ook lid van de jury's van de *Max Jacob* (1970) en de *Renaudot* (1971). Hierop volgden nog een reeks andere erebaantjes en jurylidmaatschappen, maar de ultieme consecratie kwam er in 2004, met de instelling van een prijs die naar hem werd vernoemd.

Didier Decoin (° 1945) werd al in *Les Intellocrates* (1980) getipt als toekomstig jurylid van een grote literaire prijs. Decoin ontving in 1971 de prijs van de *Quatre Jurys* en in 1972 die van de *Libraires*, om vervolgens de *Goncourt* in de wacht te slepen. In de jaren 1978-1979 en 1987-1989 was hij voorzitter van de *Société des Gens de lettres*. In 1992 werd hij jurylid van de prijzen van die instelling (meer dan twintig in het totaal), en van de prijzen *Jean d'Heurs*, *Lutèce du témoignage*, *Reine Mathilde* en *30 millions d'amis*. Acht jaar later bleek de *Jean d'Heurs* verdwenen uit het lijstje, maar waren er wel de *Écrivains croyants*, de *Maurice Genevoix* en, vooral, de *Goncourt* – Decoin werd in 1995 lid van de jury – bijgekomen.

Deze twee trajecten laten zien hoe 'besmettelijk' consecratie is. Culturele actoren die al eerder een prijs ontvingen, trekken in veel hogere mate nieuwe onderscheidingen aan. De vaststelling geldt ook voor jurylidmaatschappen. Als gevolg hiervan spelen een beperkt aantal actoren een bepalende rol binnen deze literaire institutie, wat betekent dat die actoren vaak op hetzelfde moment in verschillende jury's zetelen, zoals al was gebleken uit figuur 1. Hierdoor beschikken 'superjuryleden' niet alleen over een grotere legitimiteit dan de meeste van hun vakgenoten en horen ze dus bij de belangrijkste verstrekkers van legitimiteit, ze staan ook nog eens in min of meer direct contact met andere prominente consecratoren. Hun traject staat dan ook vol-

ledig in het teken van de gecombineerde accumulatie van symbolisch en sociaal kapitaal.

3. Terug naar de methode

Ter afsluiting van dit programmatische artikel willen we ingaan op een vraag die onvermijdelijk opduikt in het onderzoek naar sociaal kapitaal (en in de sociologie als zodanig): wat brengt dit onderzoek méér aan het licht dan wat iedereen al weet, namelijk dat het nuttig is om – bij voorkeur invloedrijke – vrienden te hebben?

Om op deze vraag te antwoorden keren we terug naar de definitie van 'sociaal kapitaal'. Een reductie van het begrip tot het aantal relaties of tot de hulpmiddelen die men dankzij deze relaties kan mobiliseren, resulteert in een al te simplistische visie op de interactie tussen individuen. Men moet immers rekening houden met het feit dat:

- 1) relaties ook beperkingen inhouden en de autonomie van de actoren kunnen verkleinen;
- 2) de rol van indirecte relaties cruciaal is in de interacties tussen actoren;
- 3) sociaal kapitaal altijd tot op zekere hoogte ongrijpbaar blijft.

Dat blijkt vooral wanneer we het over het sociaal kapitaal van iemand anders hebben – hoe kan men immers weten hoe het precies met iemands relaties gesteld is, ook al staat die iemand dicht bij ons? Het geldt echter ook voor ons eigen sociaal kapitaal. Dit soort kapitaal wordt immers pas concreet wanneer het effectief circuleert. Zolang er geen vraag wordt geformuleerd en aanvaard, zolang er met andere woorden geen daad wordt gesteld, is het sociaal kapitaal niet meer dan een waarschijnlijkheid. Sociaal kapitaal is in de eerste plaats een metafoor, en geen ding. Interacties dienen dan ook in het ruimere perspectief bestudeerd te worden van netwerken, meer bepaald de netwerken van de actoren zelf (ego-netwerken).

Om de bijdrage van een structurele analyse van sociale relaties tot de studie van literaire jury's toe te lichten moeten we opnieuw ingaan op de definitie van 'sociaal kapitaal' en onze theoretische reflectie daarbij aftoetsen aan de verschillende betekenissen van het begrip.

In een baanbrekend systematisch artikel over deze kwestie¹⁵ gaat James Coleman in op de drie belangrijkste betekenissen van 'sociaal kapitaal'. De eerste betekenis houdt verband met het gedeelde karakter van middelen. In deze betekenis verwijst de term naar alle middelen waarover een individu kan beschikken dankzij zijn/haar netwerk van relaties. Deze betekenis blijft vrij beperkt en stemt, binnen de veldtheorie, gedeeltelijk overeen met de attributen die individuen ontleen aan de sociale klasse waartoe ze behoren. Deze visie op sociaal kapitaal is veeleer attributief en heeft dan ook weinig met netwerken te maken.

Een tweede betekenis van sociaal kapitaal die Coleman onderscheidt, is die van een publiek goed dat toebehoort aan een groep of gemeenschap. We zitten hier op een ander niveau: het collectieve, niet het individuele. In deze betekenis verwijst het begrip eerder naar de densiteit van de relaties binnen een bepaalde groep dan naar het circuleren van de middelen tussen de actoren, en valt het bijgevolg gedeeltelijk samen met het begrip 'socialisatie'. Ook deze betekenis is voor ons niet bijzonder bruikbaar.

Ten slotte heeft Coleman het over de sociale structuren die het sociaal kapitaal faciliteren. Het gaat in dit geval om een 'structureel voordeel'. In deze betekenis valt de term samen met 'relationeel kapitaal', dat wil zeggen precies datgene waar onze aandacht naar uitgaat in ons onderzoek met betrekking tot literaire prijzen. In de veldtheorie komt deze betekenis vreemd genoeg niet voor. Deze definitie van 'sociaal kapitaal' schept immers de mogelijkheid om de plaats te bestuderen die een jurylid inneemt in het netwerk van zijn relaties (waarbij relatie gedefinieerd wordt als: ontmoeting met andere juryleden).

Door rekening te houden met de algemene structuur van de onderlinge relaties kan de onafhankelijkheid of autonomie van een jurylid en zijn/haar invloed in verschillende jury's worden bestudeerd. Concepten als 'onafhankelijkheid' en 'invloed', die tot dusver enkel intuïtief konden worden gehanteerd, kunnen geobjectiveerd worden door rekening te houden met de verschillende elementen die samen het relationeel kapitaal vormen. Uiteraard blijft een historische en kwalitatieve analyse onontbeerlijk. Zo kan men uit de studie van de 'superjuryleden' niet zonder meer afleiden dat de juryleden die in het grootste aantal jury's zetelen ook de belangrijkste zijn. Het is bijvoorbeeld interessanter om

lid te zijn van de jury's van de *Académie française*, de *Renaudot* en de *Prix Cino del Duca* (in 1992 al 200.000 Franse francs groot), dan in die van acht kleinere prijzen.

Toch opent de studie van het relationeel kapitaal interessante perspectieven voor het onderzoek naar de mechanismen van de institutionele consecratie. Algemeen en methodologisch gesproken is ze vooral bruikbaar binnen de sociale netwerkanalyse, een vruchtbare maar in de literatuurwetenschap tot dusver weinig gebruikte sociologische benadering. Ze kan ook nuttig zijn voor de literatuurtheorie en de literatuurgeschiedschrijving, omdat ze een nieuw conceptueel apparaat ter beschikking stelt voor het articuleren van de relaties tussen verschillende vormen van symbolisch kapitaal en hun respectievelijke rol in het literaire leven.

*Vertaling en bewerking Laurence van Nuijs,
Maarten de Pourcq en Erik Spinoy*

NOTEN

1. Jacques Brenner, *Tableau de la vie littéraire en France d'avant-guerre à nos jours*, Paris, Luneau & Ascot 1982, p. 230.
2. Jacques Dubois, *L'Institution de la littérature*, Bruxelles, Labor 2005 [1978].
3. Zie hiervoor: Bertrand Labès, *Guide Cartier 2000 des prix et des concours littéraires*, Paris, Le Cherche Midi 1999.
4. Geciteerd in: Philippe Cusin, 'Les prix littéraires : faut-il les réformer?', *Le Figaro littéraire* 18 november 1999, p. 3.
5. Pierre Bourdieu & Jean-Claude Passeron, *Les Héritiers, les étudiants et la culture*, Paris, Les Éditions de Minuit 1964; *La Reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*, Paris, Les Éditions de Minuit 1970.
6. Michel Tournier, interview in *L'Humanité*, 8 april 1993. Online beschikbaar op: http://www.humanite.fr/1993-04-08_Articles_Vous-venez-par-plaisir-a-ces-repas-mensuels-des-Goncourt
7. Zie hiervoor met name Pierre Bourdieu, 'La production de la croyance : contribution à une économie des biens symboliques', in: *Actes de la recherche en sciences sociales* februari 1977, 13, pp. 3-43; en Pierre Bourdieu, *Les Règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris, Seuil 1992.
8. Zie Björn-Olav Dozo, 'Structure de l'espace relationnel des auteurs francophones belges de l'entre-deux-guerres', in: Marie-Pier Luneau & Josée Vicent (red.), *La Fabrication de l'auteur*, Québec, Nota Bene 2008, pp. 183-203; en Björn-Olav Dozo, *Mesures de l'écrivain. Étude socio-statistique du sous-champ littéraire belge francophone de l'entre-deux-guerres en Belgique francophone*. Luik, 2007, pp. 308-315 (doctorale dissertatie, promotor Jean-Marie Klinkenberg).
9. Jacques Brenner, *Tableau de la vie littéraire en France d'avant-guerre à nos jours*.
10. Jacques Brenner, *Journal*, p. 71.
11. Het gaat niet altijd om prijzen waarvan ze later zelf in de jury zetelen. Zo bestaat de *Académie Goncourt* in haar samenstelling van 2000 uit drie oud-winnaars van de *Goncourt* (Edmonde Charles-Roux in 1966, Michel Tournier in 1970 en Didier Decoin in 1977), terwijl drie anderen voordien met de *Femina* waren bekroond (Françoise Mallet-Joris in 1959, Jorge Semprun in 1969 en François Nourissier in 1970).
12. Bosquet is het pseudoniem van Anatole Bisk, geboren in Odessa in 1919. Hij begon zijn literaire carrière kort vóór de Tweede Wereldoorlog in België, waar hij was opgegroeid. Vervolgens emigreerde hij naar de Verenigde Staten, en werd er redacteur van het tijdschrift *Hémisphères*. In 1945 nam hij dienst in het Amerikaans leger en werd van 1945 tot 1951 in Duitsland gestationeerd.
13. James S. Coleman, 'Social Capital in the Creation of Human Capital', *American Journal of Sociology* 1988, vol. 94 (suppl.), pp. S95-S120.